

*Пушик Н. В.,**старший викладач кафедри перекладу та філології
Університету Короля Данила*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ

Анотація. У даній статті наведено розуміння сутності художнього перекладу. Зазначено, що переклад художнього тексту, як і будь-який вид перекладу, має свої особливості і вимагає багато знань та праці. Він вирізняється своєю особливістю, містить велику кількість різних мовних засобів з усіма стилістичними особливостями, сенсом та іншими деталями. Більше того, перекладач художнього тексту повинен бути обережним, оскільки в художній літературі зазвичай трапляється гра слів, яка повинна бути перекладена належним чином, передаючи ідею автора. Зауважено, що деякі перекладачі стверджують, що переклад повинен відображати стиль оригіналу, а інші зазначають, що переклад повинен передавати стиль перекладача. У статті сформувано основні вимоги до перекладу художньої літератури. Виокремлено, що твори художньої літератури протиставляються текстам інших стилів якраз тим, що для них домінують художньо-естетична функція. Описано часті проблеми, які трапляються при перекладі художніх творів. Висвітлено ряд особливостей під час перекладу прози, віршів, п'єс, сатиричних творів та лірики. Наведено основні функції художнього перекладу творів та різноманітні особливості і риси художнього перекладу стосовно інших видів перекладу. Проаналізовано технічні способи, до яких вдається перекладач під час процесу перевираження та описано їх у порядку зростання перекладацьких проблем. Зазначено, що у художньому перекладі важливі такі речі як збереження форми, змісту, структури та естетичного впливу оригіналу. Наголошено, що переклад художнього тексту здійснюють професійні філологи з урахуванням усіх мовних особливостей. Підкреслено факт про те, що справжнє досягнення будь-якого перекладача полягає в тому, щоб залишатися невидимим в очах цільового одержувача, який сприймає отриманий текст як нову конструкцію, а не як продукт, який зазнав процесу трансформації.

Ключові слова: художній переклад, твір, особливості, вимоги, адекватність, хороший перекладач.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У мультикультурному суспільстві робота перекладача як міжкультурного посередника набуває особливого значення. Сьогодні перекладачі стали тими професіоналами, які здатні поєднати реалії різних культур в одне єдине ціле. Хороший перекладач в змозі адаптувати зміст, висловлений мовою оригіналу, до мови перекладу, яка сформована абсолютно іншою культурою. Цю роботу фахівець здійснює так, що читач не помічає, що він стикається з перекладом, а не з оригіналом твору. З цієї причини справжнє досягнення будь-якого перекладача полягає в тому, щоб залишатися невидимим в очах цільового одержувача, який сприймає отриманий текст як нову конструкцію, а не як продукт, який зазнав процесу трансформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми художнього перекладу досліджували багато науковців, що

свідчить про багатогранність цього процесу, а також про невичерпність його проблематики. Щодо аналізу сучасних досліджень та публікацій, тут варто виокремити таких лінгвістів як Р. Зорівчак, В. Карабан, Л. Коломієць, О. Чередниченко, Т. Кияк, О. Ребрій, М. Іваницька та ін. Великий внесок у розвиток перекладознавства здійснили М. Лукаш, М. Рильський, О. А. Галич, А. А. Реформатський, Т. М. Онопрієнко, В. Коптілов та багато інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність цієї роботи полягає у практичному та теоретичному зацікавленні труднощами перекладу художнього тексту, до яких належить не лише збереження форми і змісту, а й здатність перекладача до розуміння та відтворення стилю письменника.

Метою статті є аналіз важливості належного перекладу та визначення мовних труднощів, з якими зустрічається художній переклад.

Виклад основного матеріалу. Протягом багатьох років процес перекладу був об'єктом аналізу та вивчення з метою закладання основ теоретико-практичного апарату, який би розмежував роль усних та письмових перекладачів. Під перекладом розуміється адаптація висловлювання з однієї мови на іншу таким чином, щоб кінцеве повідомлення, поки воно не стане бажаним результатом, зазнало ряд різноманітних трансформацій при цьому не втративши зміст та стиль. Переклад – це відтворення не слів, а смислів словами автора. У більшості випадків практично неможливо зберегти фонетичну та граматично-синтаксичну мовну форму тексту, а те, що зазвичай передається з однієї мови на іншу, є прагматичним змістом, тобто ми передаємо значення смислів шляхом адаптації значених понять культури за допомогою іншомовних термінів. Ще важливо звернути увагу на те, що у багатьох мовах певне слово означає різні поняття і значення. (Н-д: іменник “реклама” значить “голосно кричати, вигукувати” і має на меті привертання уваги до чогось. В той час існує “реклама” та “рекламація”, що походять від латинського “reclamo” і означають “засудження, протест”) [1, с. 257].

Часто переклад розуміють як складний процес перетворення тексту з однієї мови на іншу, що означає вираження одного і того ж тексту знаками іншої мови. Беручи до уваги, що кожен знак має площину вираження та площину змісту, сутність перекладу можна описати як зміну елементів площини вираження, в той час поки площина змісту залишається постійною. Однією з основних проблем при перекладі є те, що зміст усього тексту не складається із суми значень його елементів. Зміст тексту становлять слова, які характеризуються денотативним, конотативним значенням та стилістичним посиленням, синтаксичними значеннями речень та висловлювань, більших за речення, надсегментарними елементами та лексико-се-

мантичними зв'язками між словами та словосполученнями. Художній переклад включає всі різноманітні жанри літератури: прозу, поезію, фольклор, літературознавство та публіцистику. У художніх текстах містяться дві основні текстові функції: ударна та естетична. Від того, як і в якій формі матеріалізується зміст, залежить естетична цінність продукту та рівень емоційного та експресивного впливу на читача. У художніх текстах використовуються одиниці та інструменти всіх стилів, але всі ці стильові елементи включаються в особливу літературну систему і набувають нової естетичної функції. Загалом літературні тексти поділяються на відповідні літературні жанри [2, с. 287]. Кожен жанр має свою функціональну специфіку. Незалежно від жанру тексту, основне завдання перекладача художніх текстів – передати художньо-естетичний зміст оригіналу, створити повноцінний художній текст мовою перекладу. Твори художньої літератури протиставляються текстам інших стилів якраз тим, що для них домінують є художньо-естетична функція. Основна мета будь-якого художнього твору – досягнення естетичного впливу, створення художнього образу. Така естетична спрямованість відрізняє художнє мовлення від інших актів мовленнєвої комунікації, інформативний зміст яких є первинним, самостійним [3, с. 145].

Стиль є невід'ємною характеристикою кожного твору, результатом особистості світосприйняття та світорозуміння письменника, а також його емоційним станом на момент написання твору. Що стосується питання перекладу стилю з оригіналу то думки фахівців розходяться. Деякі перекладачі стверджують, що переклад повинен відображати стиль оригіналу, а інші зазначають, що переклад повинен передавати стиль перекладача.

Труднощі, які виникають при перекладі художнього тексту насамперед пов'язані з великою кількістю засобів вираження та понять, емоційним забарвленням, використанням застарілих виразів та архаїзмів, великою кількістю стилістичних засобів, які вживає автор. До найпоширеніших проблем, які часто виникають при перекладі відносяться – художні тексти не повинні перекладатися дослівно та не може існувати двох абсолютно однакових перекладів. Один перекладач намагається зберегти авторський стиль, в той час, коли інший – підкреслити синтаксичну структуру. Отже, перекладач повинен мати власний стиль, повинен бути письменником і мати добре розвинену творчу уяву;

- переклад фразеологічних одиниць, які пов'язані із недостатнім словниковим запасом самого перекладача та незнанням особливостей мови оригіналу твору;

- переклад гумору чи сатири. Речі, які видаються смішними англійською мовою, можуть бути зовсім не смішними в українському перекладі, а іноді навіть недоречними;

- збереження передачі культури епохи коли було написано твір. Тут неможливо обійтися без постійного розширення свого світогляду, оскільки текст може стосуватися певного періоду часу, який повинен передаватися при перекладі.

У художньому перекладі виділяють певні підвиди, які відрізняються між собою. До них відносять: переклад прози, поезії, п'єс, сатиричних творів, лірики, тощо. Переклад поезії є одним з найскладніших завдань для кожного перекладача, оскільки не існує еквівалента “один до одного” при порівнянні двох мов. Навіть якщо перекладачі володіють глибокими знаннями мови оригіналу, вони не зможуть створити копію тексту

оригіналу. Поезія покликана виражати емоції та торкатися почуттів слухачів чи читачів. Поети часто вдаються до різноманітних засобів, застосовують різноманітні мовні конструкції, ритму, рими, тону, тощо. Переклад поезії передбачає збереження рими, образної мови та загального тону оригіналу. Цього неможливо досягнути, якщо перекладач не має особливого таланту та самоаналізу. Деякі поетичні переклади, настільки глибокі й досконалі, що вважаються кращими за оригінал. Поезію варто перекладати тим, хто глибоко цікавиться нею і володіє поетичним почуттям та відчуттям, на додачу до володіння іншою мовою. Чимало проблем при перекладі поезії пов'язані з граматичною відмінністю між мовами. Граматичні правила, які є обов'язковими для прози не є обов'язковими для віршів, поети не дотримуються їх суворо, тому перекладачеві зазвичай дуже складно перекладати такі твори [4, с. 151–156].

Переклад сатиричних творів. Сатира – це літературний жанр, який як правило, має на меті викривати недоліки людини чи суспільства через сміх, де при формально позитивній оцінці криється осуд. Основною метою сатири часто є конструктивна соціальна критика, яка використовує дотепність як зброю. Загальною рисою сатири є сильна іронія або сарказм, які часто сповідають схвалення тих самих речей, які хоче передати сатирик. Сатира сьогодні зустрічається у багатьох художніх формах вираження, включаючи літературу, п'єси, коментарі та засоби масової інформації. Сатиричні твори відіграють важливу роль в історичному вивченні будь-якої культури чи суспільства. Перекладачі взагалі неохоче беруться перекладати сатиричні твори, оскільки вони є складним завданням. Сатиру можна легко ідентифікувати, тому що вона вимовляється в мовленні за допомогою тону, міміки мовця та способу висловлювання, хоча визначити сатиричний коментар з друкованого тексту, написаного в більш ранній період, безумовно, є проблемою. Отже, перекладачам сатиричного твору необхідно уважно читати не лише текст оригіналу, а й його критику. Критичний аналіз такого твору може дати натяки на наявність сатири в діалозі деяких персонажів та підкреслити наміри авторів та деталі вад, які критикуються.

Переклад текстів пісень. Переклад пісень є складним через збереження рими. Перекладач потребує найглибшого розуміння культур обох суспільств, пов'язаних з мовами-джерелом та мовами-перекладачами, коли має справу з текстом. Значна відмінність може спостерігатися під час аналізу перекладу з одного й того ж джерела, здійсненого різними людьми. Насправді хороша перекладацька робота потребує творчості перекладача.

Таким чином можна простежити, що окрім знань мови, розуміння культури та усвідомлення людських почуттів, компетентні перекладачі також повинні мати у собі творчі здібності.

Проаналізуємо технічні способи, до яких вдається перекладач під час процесу перевираження, описавши їх у порядку зростання перекладацьких проблем. Їх використовують як незалежно, так і в поєднанні, до того ж в залежності від характеру перекладу – прямий (буквальний) і непрямий [5, с. 31].

Найпростішим способом перекладу є запозичення. Воно дає змогу вирішити перекладацькі проблеми металінгвістичного характеру. Перекладач вдається до нього тоді, коли хоче досягнути певного стилістичного ефекту. Наприклад, щоб відтворити місцевий колорит, можна скористатися чужомовними термінами “долар”, коли йдеться про Америку, чи “текіла”,

якщо про Мексику та “лазанья” – про Італію, “хамон” – Іспанію, “круасан” – Францію і т. д.

Наступним способом є калькування. Калькування це особливе запозичення – через буквальный переклад елементів певної синтагми. Ми калькуємо вираз шляхом використання або синтаксичних структур мови перекладу, або ж структур чужої мови, додаючи до мови перекладу нові конструкції, наприклад, Science-fiction (букв. “наука-фантастика”).

Дослівний переклад означає перехід від вихідної мови до мови перекладу, що має наслідком створення правильного тексту; від перекладача вимагається лише дотримання основних норм мови. Найчастіше дослівний переклад застосовують у перекладі науковотехнічних чи спеціальних (військових, дипломатичних) текстів.

Транспозиція – перехід слова з однієї частини мови в іншу або використання однієї форми мови у функції іншої. Цей спосіб може застосовуватися як в межах однієї мови, так і при перекладі [6]. Вперше теорію транспозиції розробив Шарль Баллі. Пізніше цією проблемою. Займалися О. Есперсен, А. Селе. Вони досліджували окремі аспекти транспозиції під назвою “трансляція”.

Модуляція – це варіювання повідомлення. Цей спосіб використовують тоді, коли очевидно, що дослівний чи транспонований переклад дає граматично правильне висловлення, однак воно суперечить духу мови перекладу.

Еквіваленція – це коли обидва тексти (вихідний і текст перекладу) описують ту саму ситуацію, використовуючи, однак, абсолютно різні стилістичні і структурні засоби. Її класичний приклад спостерігаємо в такій ситуації: незграбна людина, забиваючи цвях, вдаряє себе по пальцях – тоді українською вона скрикне “Ой”, а англійською – “Ouch”.

Адаптація – тип перекладу з доміантною прагматичною настановою та орієнтацією на стереотипи очікування носіїв мови-реципієнта та його культури. Цей спосіб доцільний у випадку, коли в мові перекладу не існує ситуації, про яку йдеться у вихідній мові. Її передають за допомогою еквівалентної ситуації [7, с. 79]. Максим Рильський дотримався думки, що потрібно відчувати “творчу доміанту автора” та за допомогою адаптації відтворити враження від оригіналу [8].

Переклад – це складний процес, у якому перекладач зобов’язаний вивчати оригінал та його контекст, приділяючи особливу увагу історичному моменту, в якому він відбувається, суспільству, в якому він з’являється, біографії автора оригіналу та всім соціально-економічним факторам, що оточують його. Це означає, щоб здійснити якісний переклад не достатньо добре знати мову та те, як вона функціонує. Робота перекладача полягає не тільки в тому, щоб забезпечити адекватну передачу змісту (перенесення ідей з одного тексту в інший, або з однієї культури в іншу). Перекладач бути здатним створити цей переказ і перетворити його на конструкцію (він приймає активну участь у побудові нового тексту). Ці дві точки зору, які не повинні бути суперечливими, зараз викликають велику дискусію на форумах перекладачів.

Отже, переклади художніх творів мають дуже специфічні характеристики, які роблять їх особливими. Варто враховувати й розрізняти галузі знання, в якій потрібно здійснювати переклад тексту, а також вміння застосовувати знання із різних наук, працювати з різними медіа. При перекладі варто особливу увагу звертати не тільки на текст (оригінал), а й вра-

ховувати контекст, культурно-історичні епохи та психоемоційний стан автора.

Література:

1. Пушик Н. В. Розуміння змісту при усному та письмовому перекладі. Концептуальні проблеми розвитку сучасної гуманітарної та прикладної науки: матеріали IV Всеукраїнського науково-практичного симпозиуму, м. Івано-Франківськ, 15 травня 2020 року. Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2020. С. 256–260.
2. Rodríguez Muñoz, Mª Luisa. (2009). Tendencias actuales en la traducción de títulos de obras de arte plástico. *Entre Culturas*, 1, 285–299.
3. Комиссаров В. К. Теория перевода. В. К. Комиссаров. М. : Высшая школа, 1990. 253 с.
4. Засєкін С. В. Психолінгвістичні універсалії перекладу художнього тексту: монографія. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 272 с.
5. Плющ Б. О. Прямий та непрямий переклад української художньої прози англійською, німецькою, іспанською та російською мовами : дис. ... канд. філолог. наук: 10.02.16 / Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2016. 220 с.
6. Ожоган В. Транспозиція незайменникових слів до займенникових. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11462/Ozhohan_Transpozycja_nezajmennikovykh_sliv.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 20.03.2022).
7. Baker M., Saldanha G. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. 2003. 698 p.
8. Емілія Кулібаба. Максим Рильський – практик і теоретик сучасного перекладу. URL: <https://nspu.com.ua/novini/maksim-rilskij-praktik-i-teoretik-suchasnogo-perekladu/> (дата звернення: 30.03.2022).
9. Коптілов В. В. Актуальні питання українського художнього перекладу. К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1971. 131 с.
10. Коптілов В. В. Перекладознавство як окрема галузь філології. *Мовознавство*. 1971. № 2. С. 50–57.
11. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу : навч. посібник. К. : Вища шк., 1982. 166 с.; К. : Юніверс, 2003. 280 с.
12. Коптілов В. В. Художній переклад і структурна типологія. *Мовознавство*. 1969. № 5. С. 29–35.
13. Лановик М. Перекладознавчі проблеми компаративістики крізь призму літературознавчих теорій. *Літературознавча компаративістика*. Тернопіль, 2002. С. 272–309.
14. Линтвар О. М. До проблеми художнього перекладу. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”*. Серія: Філологічна. 2012. № 30. С. 144–147.
15. Новий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад.: Радченко І. О., Орлова О. М. К. : ПП Голяка В. М., 2010. 768 с.
16. Пушик Н. В. Аналіз художнього тексту. Концептуальні проблеми розвитку сучасної гуманітарної та прикладної науки : матеріали V Всеукраїнського науково-практичного симпозиуму, м. Івано-Франківськ, 14 травня 2021 року. Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2021. С. 196–200.
17. Селіванова О. Світ свідомості в мові. *Проблеми перекладознавства*. Черкаси : 2012. С. 445–470.

Pushyk N. Features of translation of artistic works

Summary. This article presents an understanding of the essence of translation. It is noted that the translation of the artistic text, as well as any kind of translation, has its own peculiarities and requests a lot of knowledge and labour. It is distinguished by its peculiarity, contains a large number of different language tools with all the stylistic features, meaning

and other details. Moreover, the translator of the artistic text must be careful, because there is a play on words in fiction, which must be translated properly, conveying the idea of the author. Some translators argue that the translation should reflect the original style, while others note that the translation should convey the style of the translator. The article forms the basic requirements for translation of the artistic texts. It is pointed out that artistic texts are contrasted with texts of other styles precisely because they are dominated by artistic and aesthetic function. Frequent problems that arise when translating such works are described. A number of peculiarities in the translation of prose, poems, plays, satirical works and lyrics are highlighted. The technical methods used

by the translator during the re-expression process are analyzed and described in the order of increasing translation problems. It is noted that such things as preservation of the form, content, structure and aesthetic influence of the original are important in the artistic translation. The translation of an artistic text is carried out by professional philologists taking into account all linguistic features. The fact that the real achievement of any translator is to remain invisible in the eyes of the target recipient, who perceives the received text as a new construction, and not as a product that has undergone a transformation process, is emphasized.

Key words: artistic translation, work, features, requirements, adequacy, a good translator.